

ШЕРШЕЛЬ Ольга Вікторівна,
головний консультант Директорату
правової політики Офісу Президента
України, доктор філософії в галузі
права

КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Утвердження ідеї природності прав, необхідність вирішення глобальних проблем (терористична діяльність, епідемії, захист навколишнього природного середовища, військові конфлікти), зумовлює встановлення однакових критеріїв у регулюванні прав і свобод людини, в тому числі і їх обмеження.

Водночас, очевидно, що на окреслення в законодавстві меж втручання в свободу людини впливають, в тому числі і історичні аспекти становлення держави, особливості менталітету, суспільно-політичної практики, економічного та культурного розвитку. Те, що охоплюється поняттям національна ідентичність.

Ідентичність виступає своєрідним «бар'єром», який дозволяє виокремити особливість правового регулювання суспільних відносин окремої країни. Так, «ідентичність» допомагала визначити, які компетенції польських органів державної влади не могли бути передані Європейському Союзу [1, с. 4]. Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив, що ст. 24 Основного закону, яка містить положення про передачу суверенних прав міжурядовим установам, не відкриває шляху до зміни основної структури конституції, на якій базується її ідентичність, без конституційних змін. Саме німецька концепція конституційної ідентичності й заклала основу для подальшого розвитку конституційної ідентичності [2, с. 79-80].

Як відзначають вчені, навіть поза загрозою популізму ідентичність формує ту межу, яка означає власний «конституційний код», що знаходить своє вираження в установчій владі в державі. Допоки національні конституційні системи існують, вони будуть зберігати власну ідентичність [2, с. 72, 79-80].

Так, Європейський суд з прав людини, досліджуючи питання порушення конвенційних прав, застосовуючи доктрину простір обдумування «*margin of appreciation*», визнає, що вирішення окремих питань належить до компетенції національних органів влади. Це, зокрема, відбувається, коли Конвенцією про захист прав і основоположних свобод обмеження прав і свобод допускається у випадку, якщо міститься формулювання «як це передбачено законом» або «відповідно до закону», і такі обмеження відповідають законній меті та є «необхідними в демократичному суспільстві», і національні органи влади можуть краще оцінити необхідність запровадження обмежень з огляду на особливості держави. Приміром у рішенні по справі *Scoppola v. Italy* від 22 травня 2012 року при вирішенні питання щодо обмеження виборчих прав

засуджених вказано, що держава має право приймати законодавство з цього питання відповідно до «історичного розвитку, культурного розмаїття та політичної думки в Європі, які кожна договірна держава має право формувати відповідно до власного демократичного бачення» [3].

Ідентичність визначається з урахуванням як особливостей історичного розвитку держави, так і її сучасного стану (ідеологію, загрози як внутрішнього, так і зовнішнього характеру) і фактично визначає межі втручання інших суб'єктів в основи її побудови.

У цьому контексті Конституція України закріплює цінності, якими слід керуватися при регулюванні суспільних відносин. Так, в Преамбулі Конституції України прямо зазначається, що вона прийнята, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу», «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями» [4].

На формування нашої ідентичності вплив має і постійні спроби нас завоювати, пригноблювати наш народ. В «Історії Русів» (прибл. кінець XVIII – початок XIX ст.) висловлюється протест проти кріпацтва і стверджується, що насильницьке правління не може бути довготривалим, бо не базується на згоді та не враховує інтереси різних верств.

М. Костомаров незмінно підкреслював взаємозв'язок правової ментальності українців з їхнім прагненням до особистої свободи. М. Драгоманов, розглядаючи питання про співвідношення особистості та держави, дотримувався індивідуалістичної позиції (примат особистості над державою). «Природні», споконвічно притаманні людям права, на думку Б. Кістяківського, обмежують державну владу, виступають основою та доповненням підзаконної влади й становлять основу фундаментальних принципів правової держави.

Хоча боротьба в 1917–1921 роках за національну державність закінчилася невдачею, її важливість полягає, зокрема, у відновленні ідеї соборності українського народу.

Очевидним проявом ідентичності є мовна політика. Як відзначено в Рішенні Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 мовне питання постійно було присутнє в національно-культурній та політичній боротьбі українців за власну державу. Недаремно саме цьому Рішенню вживається поняття «конституційна ідентичність». Так, в ньому вказано, що юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Це дало змогу сформулювати позицію щодо утворення української мови та надання їй особливого статусу [5].

М. Костицький відзначає, що існує певна повторюваність у розвитку української політико-правової доктрини 1649–1646, 1707–1710, 1917–1920, 1990–1991 років. Можливо це підтвердження того, що зупинений зовнішніми та внутрішніми чинниками державний і правовий розвиток українського народу повертався до джерел і знову проходив ті самі етапи розвитку, доки повністю не реалізувався в соціумі [6, с. 129].

Сьогодні питання щодо української ідентичності, яка дозволяє виокремити унікальні риси менталітету Українського народу (громадян України всіх національностей), є надзвичайно важливим для захисту суверенітету нашої держави та вироблення стратегії подальшого розвитку власної державності.

Тож хотілося б акцентувати на обов'язковості врахування ідентичності при регулюванні суспільних відносин, в першу чергу у вирішенні окремих аспектів захисту права на повагу до приватного та сімейного життя, свободу совісті й релігії. В першу чергу це стосується захисту прав, що принижують гідність.

Список використаних джерел

1. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–7.
2. Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 69–88.
3. Judgment of the European court of human rights case of *Scoppola v. Italy* 22 May 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-111044%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-111044%22]})
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України*. № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Рішення Конституційного Суду України від 14 лип. 2021 р. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.
6. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибр. наук. праці. Чернівці : Рута, 2008. 580 с.

